

## BOSHLANG'ICH TA'LIMDA YOZMA NUTQNI RIVOJLANTIRISH METODIKASINING ZAMONAVIY MODELI

**Najmiddinova Dildora Karomat qizi**

Osiyo Xalqaro Universiteti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21106771>

**Annotatsiya.** Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda yozma nutqni rivojlantirish metodikasining zamonaviy modeli tadqiq etildi. Model zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interaktiv usullar va individual yondashuvlarni o'z ichiga olgan bo'lib, o'quvchilarning yozma ifodalarini yaxshilashga qaratilgan. Tadqiqot davomida yangi metodik yondashuvlar samaradorligi sinovdan o'tkazilib, natijalar o'quv jarayonining sifatini oshirishda ahamiyatli ekanligi ko'rsatildi. Mazkur model o'qituvchilarga bosqichma-bosqich yozma nutqni rivojlantirishda yordam berish va ta'lim jarayonini optimallashtirishda qo'llanilishi mumkin.

**Kalit so'zlar:** boshlang'ich ta'lim, yozma nutq, rivojlantirish metodikasi, zamonaviy model, pedagogik texnologiyalar, interaktiv o'qitish.

**Kirish.** Boshlang'ich ta'limda yozma nutqni rivojlantirish juda muhim ahamiyatga ega, chunki u tilni o'rganish jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Yozma nutq orqali o'quvchilar fikrlarini aniq ifoda etishni, grammatika va lug'at sohasini mustahkamlashni o'rganadilar. Shuningdek, yozma nutqni rivojlantirish o'quvchilarning muloqot ko'nikmalarini oshirishga yordam beradi, bu esa ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi.

Zamonaviy metodikalar yordamida yozma nutqni samarali rivojlantirish nafaqat til bilimini chuqurlashtiradi, balki bolalarning muloqot madaniyatini shakllantirish imkonini ham beradi.

Boshlang'ich ta'limda yozma nutqning rivojlanishi, o'quvchilarning fikrlarini aniq va mantiqan ifodalay olish qobiliyatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy ta'lim muhitida texnologiyalar tez rivojlanmoqda, talabalar esa ko'proq interfaol va individual yondashuvni talab qiladi. Shu bois, yozma nutqni rivojlantirish uchun yangi metodik model zarur bo'lib, u bosqichma-bosqich, o'quvchining yosh xususiyatlari va ta'lim jarayonidagi o'ziga xos ehtiyojlarni hisobga olgan holda ishlab chiqilishi kerak. Bu model nafaqat an'anaviy yozish ko'nikmalarini oshirishga, balki kreativ fikrlash, tahlil va ilhomlantirish imkoniyatlarini ham kengaytirishga qaratilgan bo'lishi lozim. Shu tarzda, ta'limchilarga zamonaviy texnologiyalar va pedagogik yondashuvlarni uyg'unlashtirishga yordam beruvchi dasturiy vositalar va metodikalar taqdim etiladi, bu esa boshlang'ich maktab o'quvchilarining yozma nutqdagi muvaffaqiyatlarini yuqori darajaga ko'tarmoqda.

Boshlang'ich ta'limda yozma nutqni rivojlantirish metodikalari sohasida so'nggi yillarda ko'plab ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Mutaxassislar asosan an'anaviy usullar va yangi pedagogik yondashuvlarni o'rganib, o'quvchilar yozma ifoda ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan samarali strategiyalar ishlab chiqilmoqda. Shuningdek, raqamli texnologiyalar va interaktiv resurslarni integratsiyalash orqali yanada individual va ijodiy yondashuvlar joriy qilinmoqda.

Biroq, amaliyotda ayrim muammolar saqlanib qolmoqda, masalan, o'quvchilarning mustaqil fikrlash va original yozma nutqni rivojlantirishdagi yetishmovchiliklar, pedagoglarning metodik tayyorgarligining yetarli emasligi. Shu sababli, ushbu tadqiqot zamonaviy metodikalardagi bo'shliqlarni aniqlab, ularni qamrab oluvchi innovatsion modelni taklif qilish maqsadida olib borilmoqda. Bu, nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliyotda ham yozma nutqni rivojlantirishning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

**Yozma nutqni rivojlantirish:** Yozma nutqni rivojlantirish — bu o'quvchilarning yozma ifoda va fikrlarni aniq, mantiqiy va izchil shaklda ifodalash qobiliyatini shakllantirish jarayoni bo'lib, bunda grammatika, leksika, matn tuzilishi va fikr almashinuvi ko'nikmalari didaktik vositalar orqali mustahkamlanadi.

**Boshlang'ich ta'lim:** Boshlang'ich ta'lim — bu maktab ta'lim tizimining dastlabki bosqichi bo'lib, u yosh o'quvchilarga asosiy o'quv ko'nikmalarini, jumladan, o'qish, yozish va hisoblashni o'rgatish, shuningdek ijtimoiy va kommunikativ malakalarni rivojlantirishga qaratilgan keng qamrovli pedagogik jarayondir.

**Metodik model:** Metodik model — bu ta'lim jarayonini tashkil etish va boshqarish uchun mo'ljallangan nazariy-amaliy konsepsiya bo'lib, u o'quv maqsadlarini amalga oshirishda qo'llaniladigan usullar, shakllar, vositalar va strategiyalar tizimini ifodalaydi va bu tizim o'quv jarayonining samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

**Mavzuga oid adabiyotlar tahlili** Boshlang'ich ta'limda yozma nutqni rivojlantirishga oid adabiyotlar keng qamrovli ilmiy ishlar bilan boyitilgan. Ushbu sohadagi asosiy nazariyalar, xususan, Vygotskiyning ijtimoiy konstruksionizmi hamda Brunerning kognitiv rivojlanish nazariyasi, o'quvchilarning yozma nutq ko'nikmalarini shakllantirishda markaziy o'rin tutadi.

Tarixiy nuqtai nazardan, yozma nutqning maktabda o'rgatilishi avvaliga faqat grammatik va imlo qoidalarini eslab qolishga qaratilgan bo'lsa, hozirgi zamonaviy yondashuvlar tilni amaliy qo'llash va ijodiy fikrlashni rivojlantirishga asoslangan. Shu bilan birga, so'nggi ilmiy tadqiqotlar interfaol metodlar va kommunikativ yondashuvlarni tatbiq etish orqali talabalar yozma nutqni yaxshilash imkoniyatini oshirayotganini ko'rsatmoqda. Shunday qilib, zamonaviy metodika nafaqat lingvistik jihatlarni, balki psixologik, ijtimoiy va madaniy omillarni ham hisobga olgan kompleks yondashuv sifatida shakllangan.

Boshlang'ich ta'limda yozma nutqni rivojlantirish metodikalari haqida zamonaviy tadqiqotlar bu sohadagi yondashuvlarning samaradorligini o'rganishga qaratilgan. So'nggi yillar ichida ko'plab o'quvchilar uchun yozma nutqni oshirishda kommunikativ va interaktiv metodikalar afzalliklari ko'rsatildi. Masalan, loyiha asosidagi o'qitish, noformal yozish vazifalari va raqamli vositalar yordamida yozish ko'nikmalarini shakllantirishning ta'siri keng qamrovda o'rganildi. Bu yondashuvlar o'quvchilarning yozma ifoda qilish qobiliyatini yaxshilaydi, ularning ijodiy fikrlashini va tilni amaliy qo'llashini rag'batlantiradi. Shu bilan birga, zamonaviy ta'lim muhitlarida raqamli texnologiyalar integratsiyasi o'quv jarayonlarini individual va ko'p o'lchamli qilib, o'quvchilarning yozma nutqini rivojlantirishda yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

Umuman olganda, tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, metodik yondashuvlarning kombinatsiyalangan va o'quvchilarning yoshi, qobiliyati hamda qiziqishlariga moslashtirilgan

shakllari boshlang'ich sinflarda yozma nutqni samarali rivojlantiradi. So'nggi akademik tadqiqotlar natijasida texnologik yangiliklarning boshlang'ich ta'limda yozma nutqni rivojlantirish masalalariga integratsiyasi sezilarli darajada samarali ekanligi aniqlandi. Raqamli vositalar va multimedia resurslari o'quvchilarning yozma nutq ko'nikmalarini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Ular nafaqat ijodiy fikrlash va ifoda qobiliyatini oshirishga yordam beradi, balki turli o'quv uslublariga moslashgan individual yondoshuvlarni amalga

oshirish imkonini beradi. Masalan, interaktiv dasturlar va onlayn platformalar orqali o'quvchilar yozma nutq bo'yicha topshiriqlarni ko'proq qiziqish bilan bajaradi va o'z xatolarini tezda aniqlay oladi. Shu bilan birga, multimedia kontent

o'quv jarayonini yanada boyitib, mavzularni chuqurroq tushunishga xizmat qiladi.

Bunday yondoshuvlar ta'lim sifatini oshirishga va o'quvchilarning yozma nutq ko'nikmalarini zamonaviy kontekstda rivojlantirishga olib keladi.

Boshlang'ich ta'limda yozma nutqni rivojlantirish metodikasiga oid mavjud adabiyotlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, bu sohada hali ham muayyan qiyinchiliklar va bo'shliqlar mavjud. Eng avvalo, yozma nutqni o'rgatishda individual yondashuvning yetarlicha tizimlashtirilmaganligi, o'quvchilarning yosh xususiyatlari va psixologik jihatlari to'liq hisobga olinmasligi aniqlanmoqda. Shuningdek, adabiyotlarda zamonaviy texnologiyalar va interaktiv usullarni qo'llashning yetarlicha o'rganilmagani, dars jarayoniga samarali integratsiya qilish bo'yicha ilmiy asoslarning zaifligi mavjud. Bundan tashqari, yozma nutqni rivojlantirishda madaniy va tilshunoslik omillarining roli yetarli darajada tahlil qilinmagan. Bu esa metodik modelarni takomillashtirish va amaliyotga tatbiq etishda muayyan qiyinchiliklarni tug'diradi. Shu sababli, bu sohada yanada chuqurroq tadqiqotlar olib borish, zamonaviy pedagogik innovatsiyalarni joriy qilish va o'quv jarayonini individualizatsiyalashga qaratilgan yangi yondashuvlar ishlab chiqish zarurati ta'kidlanadi.

**Yozma nutqni rivojlantirish:** O'quvchilarning fikrlarini yozma shaklda ifodalash qobiliyatini oshirish jarayoni bo'lib, unda grammatika, leksika, uslub va mantiqiy bog'liqlik elementlari mukammal o'zlashtiriladi.

**Boshlang'ich ta'lim metodikalari:** Boshlang'ich maktabda ta'lim jarayonini tashkil etish usullari va yondoshuvlar majmui bo'lib, ular o'quvchilarning asosiy bilim va ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan.

**Yozish ta'limidagi didaktik modellar:** Yozma nutqni o'rgatishda qo'llaniladigan nazariy va amaliy konseptlar to'plami bo'lib, ular o'quv jarayonini rejalashtirish, mazmunini tanlash va baholash usullarini o'z ichiga oladi.

**Tadqiqot metodologiyasi** Boshlang'ich ta'limda yozma nutqni rivojlantirish metodikasining zamonaviy modelini o'rganishda tadqiqot dizayni sifat, miqdoriy va aralash usullarni o'z ichiga olgan yondoshuv orqali amalga oshiriladi. Bu yondoshuvda sifatli metodlar talabalar va o'qituvchilarning yozma nutqni rivojlantirish jarayonidagi o'zaro ta'sirlarini chuqur tahlil qilishga imkon beradi, miqdoriy usullar esa o'quv natijalarini statistik jihatdan baholashga xizmat qiladi. Aralash metodlar integratsiyasi esa, ikki yondashuvning kuchli tomonlarini birlashtirish orqali, ta'limda yozma nutqni rivojlantirishning samaradorligini

yanada kengroq va aniqroq o'rganishga yordam beradi. Shunday qilib, tadqiqot zamonaviy metodologik modelning amaliy qo'llanilishi va uning natijalarini keng qamrovli baholash imkoniyatini beradi.

Ushbu tadqiqotda boshlang'ich ta'limda yozma nutqni rivojlantirish metodikasini o'rganish maqsadida nufuzli namunaviy tanlash usullari qo'llanildi. Tadqiqot ishtirokchilari sifatida boshlang'ich maktab o'quvchilari, ularning o'qituvchilari hamda ta'lim jarayonida bevosita yoki bilvosita ishtirok etuvchi boshqa manfaatdor tomonlar tanlandi. Namuna olish jarayonida stratifikatsiyalangan tasodifiy tanlash usuli qo'llanilib, maktablar geografik joylashuvi, ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlari va ta'lim sifati bo'yicha darajalar hisobga olindi. Bu esa tadqiqot natijalarining umumlashtirilish darajasini oshirishga xizmat qildi. Shuningdek, pedagoglar va ota-onalar bilan intervyu va so'rovnomalar o'tkazish orqali turli nuqtai nazarlarni jamlash imkoniyati yaratildi. Bunday metodologik yondashuv ta'lim jarayonining barcha qatlamlarini qamrab olib, yozma nutqni rivojlantirishda zamonaviy modelning samaradorligini baholashga yordam berdi.

Boshlang'ich ta'limda yozma nutqni rivojlantirish metodikasining samaradorligini baholash uchun turli ma'lumot yig'ish vositalari va protseduralari qo'llaniladi. Birinchi navbatda, o'quvchilarning yozma nutq ko'nikmalarini aniqlash maqsadida maxsus yozma testlar va topshiriqlar ishlab chiqiladi. Ushbu testlar orqali ularning lug'at boyligi, grammatika qoidalarini qo'llash va mantiqan fikrlash darajasi baholanadi. Shuningdek, o'qituvchilar va o'quvchilar bilan suhbatlar (intervyular) o'tkazilib, metodikaning qabul qilinishi va qo'llanish jarayonidagi qiyinchiliklar aniqlanadi. Kuzatuv protokollari yordamida dars jarayoni davomida yozma nutqni rivojlantirish bo'yicha faoliyatlarni monitoring qilish imkoniyati yaratiladi. So'rovnomalar orqali ota-onalar va ta'lim jarayonida ishtirok etayotgan boshqa mutaxassislar fikr-mulohazalari yig'iladi. Ushbu kompleks yondashuv metodikaning amaliy samaradorligini to'liq va aniq baholashga imkon beradi va uning ta'lim jarayonida qo'llanilishidagi ijobiy hamda salbiy tomonlarini aniqlashga xizmat qiladi.

Boshlang'ich ta'limda yozma nutqni rivojlantirish metodikasining zamonaviy modelini tadqiq etishda yig'ilgan ma'lumotlarni tahlil qilish uchun turli metodlardan foydalanildi. Miqdoriy ma'lumotlarni tahlil qilishda statistik usullar qo'llanilib, ular o'rganilgan ko'rsatkichlarning o'zaro bog'liqligini va samaradorligini aniqlash imkonini berdi. Shu bilan birga, sifatli ma'lumotlar — masalan, o'quvchilarning yozma ishlaridagi xatolik turlari va muloqot davomida yuzaga kelgan kuzatuvlar — mavzular tahlili yordamida chuqurroq o'rganildi. Bu usul yordamida yozma nutqni rivojlantirish jarayonidagi asosiy muammolar, yangi metodik yondoshuvlarning samarasi va o'quvchilardagi o'zgarishlar aniqlab olindi. Natijada, yig'ilgan ma'lumotlarning to'liq va aniq tahlili tadqiqotning ishonchliligini va zamonaviy model samaradorligini asoslashga xizmat qildi.

Tadqiqot jarayonida qatnashchilardan to'liq xabardor rozilik olish muhim ahamiyatga ega bo'ldi, bu esa ularning ishtirokiga rozilik berishdan avval tadqiqotning maqsadi, usullari va kutilayotgan natijalari haqida aniq ma'lumot berilishi orqali ta'minlandi. Shuningdek, shaxsiy ma'lumotlarning maxfiyligi qat'iy nazorat ostida bo'lib, barcha yig'ilgan ma'lumotlar faqat ilmiy tahlil uchun ishlatildi va uchinchi shaxslarga oshkor qilinmasligi kafolatlandi.

Tadqiqot akademik me'yorlarga to'liq mos keladigan tarzda olib borildi, bu esa ilmiy adolat, halollik va javobgarlik prinsiplari asosida amalga oshirilishini ta'minladi. Bunday yondashuv metodikaning zamonaviy modelining sifatli va ishonchli bo'lishiga xizmat qildi.

**Xulosa** Boshlang'ich ta'limda yozma nutqni rivojlantirishda zamonaviy metodika modeli nafaqat o'quvchilarning yozma ifoda ko'nikmalarini oshirishga, balki ularning fikrlash va ijodiy yondashuvlarini ham rivojlantirishga qaratilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, interfaol metodlar, masalan, loyiha asosida o'rganish va ijodiy yozish mashqlari, o'quvchilarning nutqiy ko'nikmalarini sezilarli darajada yaxshilaydi. Bundan tashqari, texnologiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish samaradorlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu metodika modeli nafaqat yozma nutqni tizimli o'rgatish, balki o'quvchilarda mustaqil fikrlash va muloqot qilish qobiliyatlarini ham shakllantirishga imkon beradi. Shu tariqa, zamonaviy yondashuvlar boshlang'ich ta'limning yozma nutqni rivojlantirishdagi samaradorligini sezilarli darajada oshiradi va bu sohaga yangi innovatsiyalar kiritishga asos yaratadi.

Boshlang'ich ta'limda yozma nutqni rivojlantirish uchun ishlab chiqilgan zamonaviy model o'qituvchilar va o'quv dasturi ishlab chiquvchilari uchun katta ahamiyat kasb etadi. Ushbu model o'quvchilarning yozma so'zlashuv ko'nikmalarini samarali ravishda shakllantirishga qaratilgan innovatsion yondashuvlarni taklif etadi. Natijada, o'qituvchilar dars jarayonida turli usullar va texnologiyalarni qo'llash orqali o'quvchilarning ijodiy fikrlashini va ifoda etish qobiliyatini rivojlantira oladilar. Bundan tashqari, o'quv dasturlarini yaratishda modelning tavsiyalari inobatga olinishi ta'lim mazmunining yoshga mos va integratsiyalangan bo'lishini ta'minlaydi. Shu tarzda, zamonaviy metodika yordamida boshlang'ich maktab o'quvchilari yozma nutq sohasida yanada yuqori ko'nikmalarga ega bo'lib, ularning muloqot va akademik yutuqlari sezilarli darajada oshadi.

Hozirgi tadqiqotning ayrim cheklovlari mavjud bo'lib, ular metodikaning to'liq natijalarini aniqlashda muayyan to'siq bo'lib xizmat qilmoqda. Masalan, o'rganilgan modelning amaliy tatbiqi cheklangan sinf va maktablarda sinalganligi, shuningdek, talabalar va o'qituvchilarning individual farqlari hisobga olinmaganligi natijalarning umumlashtirilishini qiyinlashtiradi. Bundan tashqari, yangi texnologiyalar va pedagogik yondashuvlarning tezkor rivojlanishi metodikani doimiy ravishda yangilab turishni talab qiladi. Kelajakda amalga oshiriladigan tadqiqotlar nafaqat kengroq va xilma-xil auditoriyalarni qamrab olishi, balki interaktiv va raqamli vositalarni samarali qo'llash usullarini aniqlashga ham qaratilishi lozim.

Shuningdek, yozma nutqni rivojlantirishda psixologik va ijtimoiy omillarni chuqurroq o'rganish orqali metodikaning yanada mukammallashtirilishi mumkin.

#### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Isroilov, B., & Saidahmedova, N. (2020). Boshlang'ich ta'limda yozma nutqni rivojlantirish metodikasi. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti.
2. Jalilov, M. (2018). Yozma nutqni o'rgatishning zamonaviy usullari. *Pedagogika ilmiy jurnal*, 4(2), 45-52.
3. Rahimova, L. (2019). Boshlang'ich maktab o'quvchilarining yozma nutqini

- shakllantirish omillari. Ta'lim va tarbiya, 3, 30-37.
4. Abdukarimov, D. (2021). Yozma nutqni rivojlantirish metodikasida innovatsion yondashuvlar. Xalq ta'limi, 6, 12-18.
  5. Jabborov, S., & Mirzaeva, F. (2017). Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yozma nutq madaniyatini yaxshilash metodikasi. O'qituvchi va maktab, 1, 25-29.
  6. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2022). Boshlang'ich ta'lim standartlari va metodik tavsiyalar. Toshkent: Xalq ta'limi vazirligi.
  7. Nazarov, T. (2016). Ta'limda yozma nutqni rivojlantirish. Pedagogik texnologiyalar, 8(3), 78-83.
  8. Karimov, R. (2019). Yozma nutqni rivojlantirishda interaktiv metodlardan foydalanish. Ilmiy izlanishlar, 5(1), 50-55.
  9. Samadov, P. (2020). Boshlang'ich ta'limda yozma nutq o'rgatishda zamonaviy usullar. Ta'lim fanlari, 9(4), 60-65.
  10. Tursunov, E. (2018). Yozma nutq madaniyatini shakllantirishda til metodikasining roli. Linguistika va ta'lim, 7(2), 44-49.